

CONVIEȚUIRE ETNICĂ ȘI CONFLICTE INTERETNICE

DOREL ABRAHAM, ILIE BĂDESCU

1. Spațiul de conviețuire etnică

Starea conlocuirii este variabilă în timp, astfel încât, pe lângă zona de conlocuire avem nevoie de un concept complementar și anume acela de conviețuire. Dacă zona de conlocuire are un decupaj teritorial relativ constant pe lungi perioade de timp, diferitele grupuri etnice locuind acel spațiu indiferent de intensitatea relațiilor și atitudinilor dintre ele, în schimb, spațiul de conviețuire are un caracter pulsator; se comprimă și se dilată între un maxim și un minim pe care putem să le determinăm. Prin urmare, spațiul de conviețuire este spațiul de afirmare sau manifestare a unor grupuri (sociale și etnice). Teoria spațiului de conviețuire ne ajută să înțelegem că o comprimare a spațiului de conviețuire pentru un grup este automat o comprimare pentru toate grupurile și o dilatare a spațiului de conviețuire pentru un grup este o dilatare pentru toate grupurile. Spre deosebire de teoria „spațiului vital” a lui Fr. Ratzel, care asimilează spațiul de viață cu spațiul geografic, și pentru care afirmarea spațială a unui grup aduce automat retragerea spațială a altuia, teoria spațiului de conviețuire propune o cu totul altă reprezentare, conform căreia vitalitatea unui grup creează spațiu de afirmare pentru toate celelalte grupuri, dacă admite axioma conviețuirii. Ori de câte ori un grup asimilează spațiul de viață cu teritoriul, va fi împins să conceapă spațiul de conviețuire ca spațiu de segregare etno-socială (etnică și/sau socială), ca teritoriu de puritate etnică sau de exclusivitate socială. Spațiul de conviețuire este un spațiu subîntins pe un continuum atitudinal care măsoară distanța dintre două grupuri, în genere dintre grupurile care locuiesc, trăiesc în același teritoriu (zonă de conlocuire). Astfel Transilvania este o zonă de conlocuire. Spațiul de conviețuire în Transilvania, are o mărime variabilă în timp: se comprimă în momentele de tensiune, conflicte inter-etnice (și intergrupale) și se dilată în cele pașnice, de armonie interetnică. În al doilea rând, distanța dintre două grupuri nu este tranzitivă, ceea ce înseamnă că distanța de la A la B nu este obligatoriu egală cu distanța de la B la A. Aceasta înseamnă că tranzitivitatea distanței etnice între două grupuri corespunde unei situații ideal-tipice, în care, prezumăm o transparență reciproc-egală și o echivalență între atitudinile celor două grupuri etnice. În realitate, însă, intercomunicarea atinge arareori o stare de transparență și de atitudini reciproc echivalente. Pentru a evalua distanța și mărimea spațiului de conviețuire am utilizat tehnica cercetării sentimentelor interetnice și procedeul măsurării intensității atitudinilor, respectiv a tendinței dominante, fără a lua în considerare pe cei care

nu exprimă o opinie. Acesta permite identificarea spațiului de conviețuire etnică pe care altminteri nu-l putem zări în relieful său real.

Să luăm exemplul spațiului de conviețuire a germanilor cu romii din România.

În scara sentimentelor germanilor față de romi, cei dintâi și-au exprimat, într-o proporție de 100%, sentimentul nefavorabil față de romi. Între romi, însă, numai 7% s-au arătat nefavorabili față de germani. Iată dar că distanța germanilor față de romi nu este egală cu distanța romilor față de germani. Este clar, pe de altă parte, că spațiul de conviețuire al germanilor cu romii este, în acest caz, egal cu „zero”, deși dorința romilor de conviețuire cu germanii măsoară 93%.

Din această perspectivă, mărimea reală a spațiului de conviețuire este fixată nu de atitudinile și practicile populației majoritare numeric, ci de atitudinile și practicile populației cu opinia cea mai puternică. În acest caz, spațiul de conviețuire nu este stabilit de romi, ci de germani (deși romii sunt majoritari numeric în raport cu germanii). În acest context apare eronată practica utilizată adesea în politică și în diplomație, de a judeca situația conviețuirii unei zone numai după parametrii demografici (indici de volum și densitate demografică într-un teritoriu). Această eroare are la bază confuzia celor două concepte: „zona de conlocuire” și „spațiul de conviețuire”.

Putem, iată, caracteriza etnoscopic spațiul de conviețuire interetnică dintr-o țară printr-o reprezentare grafică de tipul următor:

+ 2	Nemți	Evrei	Ucrainieini	Lipovenii
+ 1			Maghiari	
0				
- 1				
- 2				Tigani

Legendă:

— În intervalul (0; -1) se situează atitudinea de neamestec (voință de neamestecare etnică: modelul cantonal)

— Intervalul (-1; -2) este al atitudinilor de respingere (atitudine segregaționistă).

— Intervalul 0; +1) indică atitudinea de acceptare etnică.

— Intervalul (+1; +2) indică atitudinea de atracție etnică.

Conviețuirea poate avea valențe pozitive (măsurate pe o scară de la 0 la +2) și negative (măsurate pe o scară de la 0 la -2).

Din lectura acestei reprezentări observăm că, exceptând romii, toate celelalte etnii se află situate într-o zonă de conviețuire pozitivă cu restul populației (incluzând aici etnia majoritară).

Dintre toate etniile două — nemții și evreii — se apropie de nivelul maximal (ideal) al spațiului de conviețuire (indici de + 1,8 și 1,7).

Ucrainenii se situează la un nivel superior pragului mijlociu al scării spațiului de conviețuire.

Singuri, romii se află situați într-o zonă negativă a conviețuirii, respectiv la un nivel de $-1,4$ pe scara negativă a conviețuirii cu restul populației. Indicii calculați reflectă gradul de acord și acceptare de către restul populației a stilului de conviețuire al unei etnii. Putem remarca ușor, că populația majoritară acceptă sau chiar este atrasă de stilul de viață (modul de a fi al nemților, evreilor, maghiarilor, lipovenilor și ucrainenilor, chiar dacă în grade diferite: de la $1,8$ în cazul nemților, la $0,47$ în cazul ungurilor, în schimb respinge stilul de viață (modul de a fi) al romilor, într-un grad destul de ridicat ($-1,40$). Aceste date atestă că, din punctul de vedere al etnosociologiei nu se poate vorbi de antisemitism, antimaghiarism, sau antigermanism din partea populației românești. Se manifestă însă o puternică respingere a stilului de viață al „țiganilor”, ca stil de conviețuire.

Trebuie făcute unele precizări suplimentare cu privire la semnificația indicilor, adică la valența lor semantică (înțelesul lor):

Pentru zona de conviețuire pozitivă:

a. indicii cuprinși între 0 și $+1$ traduc o opinie de tipul: „îmi place să trăiesc laolaltă cu...” (neamțul, evreul, ungurul, etc);

b. indicii cuprinși între $+1$ și $+2$ traduc o opinie de tipul: „îmi place să mă asemăn, să fiu ca...”

Primul tip de opinie este una care traduce atitudinea de largă toleranță interetnică.

Al doilea tip de opinie dezechilibrează însă autoaprecierea în favoarea aprecierii (imitației) celui alt și are deja un anumit caracter compulsiv. Este ca și cum ai spune: „eu sunt român, dar mi-ar place să fiu neamț” (sau să „mă asemăn cu neamțul”).

Decalajul între aprecierea celui alt și autoapreciere antrenează efecte care pot conduce la o anumită criză a identității.

Revenind la semantica indicilor calculați de noi și referindu-ne, de această dată, la zona de conviețuire negativă putem spune:

a. indicii cuprinși între 0 și -1 traduc o opinie de tipul: „nu-mi place să fiu (să trăiesc laolaltă) cu...” (țigani, nemți, unguri etc.);

b. indicii cuprinși între -1 și -2 traduc o opinie de tipul: „nu-mi place să mă asemăn cu, să fiu ca...” (țiganul, neamțul etc.).

Cercetarea noastră ne arată deci că populația majoritară gândește astfel:

1. „Îmi place să fiu ca neamțul” (indice între 1 și 2), ceea ce înscamnă că la 13% din populație se manifestă o puternică atracție spre stilul de viață al nemților. Acesta și este procentul celor la care se poate manifesta o dorință de emigrare potențială.

2. „Îmi place să trăiesc laolaltă cu ucrainenii (indice între 0 și 1).

3. „Nu-mi place să mă aflu (să fiu) împreună cu țiganul” (50% dintre cei care-i resping pe romi) și

4. „nu-mi place să fiu ca țiganul (3% dintre cei 53% care-i resping pe romi). Este corect deci să spunem că există o stratificare semantică a opiniei dominante, după cum urmează:

„îmi place să fiu ca...”	+2 Imitația „celuilalt” (I)
„îmi place să conviețuiesc cu”	+1 zonă de echilibru (II) ¹
„nu-mi place să mă amestec cu”	-1 separarea de „celălalt” (III)
„nu-mi place să fiu ca...”	-2 respingerea „celuilalt” (IV)

Prin urmare, populația cu o atitudine „radicală” (fie pe linia acceptării etnice, fie pe linia respingerii) este dată de diferența cu care se depășește pragul mijlociu al scării. În cazul relației cu nemții, bunăoară, opinia favorizantă atinge o proporție de 63% și făcând diferența $63\% - 50\% = 13\%$ ne putem face o imagine despre cei ce (și câți) vor fi atrași foarte puternic de stilul de viață sau felul de a fi al nemților. Putem presupune că această diferență măsoară cu adevărat efectul în masă al opiniei dominante, fiindcă opinia majoritară poate fi contraechilibrată de opinia contrară ei, până la nivelul de 50%. Când însă ponderea celor care îmbrățișează o anumită opinie trece de 50% deja efectul lor asupra opiniei generale a populației este mult mai mare decât efectul celor cu o opinie contrară. Putem spune, deci, cu o anume aproximație, că diferența aceasta indică proporția relativă a celor ce vor fi puternic marcați de stilul de viață sau felul de a fi al grupului etnic puternic apreciat. La fel interpretăm și semnificația indicilor de sens negativ.

+ 2 influențe foarte puternice asupra personalității etnice

+ 1 zonă de echilibru pozitiv

- 1 zonă de echilibru negativ

- 2 efecte negative asupra relației interetnice

Cu excepția germanilor, nici unul dintre celelalte grupuri etnice situate în spațiul de conviețuire pozitivă cu majoritarii nu induc influențe foarte puternice asupra personalității acestora (căci indicii se situează sub + 1) și, evident, nici una dintre țările de origine a acestor grupuri nu exercită atracții emigraționiste asupra populației majoritare. În ceea ce privește spațiul de conviețuire negativă, observăm că în el se situează populația de romi, al cărei stil (mod) de a fi este respins. Opinia majoritară este negativă și atinge proporția de (- 53%), ceea ce înseamnă că 3% din populația majoritară îi reprezintă pe cei ce resping până la excludere conviețuirea cu romii (deci „stilul țigănesc de viață” sau „modul de a fi al romilor”). Ce deducem din aceste cercetări? Că sondajele de opinie privind atitudinile etnice trebuie interpretate foarte riguros, ținând seama de caracterul polarizat al opiniilor astfel încât numai ceea ce depășește pragul de ± 1 trebuie socotit a fi măsura sau ponderea proceselor care afectează relațiile interetnice în sânul unei populații.

2. Anchetă privind drepturile minorităților

În studiul conviețuirii etnice, analiza atitudinilor favorabile sau nefavorabile ne oferă numai o primă imagine a relațiilor interetnice. Este necesar să se vadă în ce măsură anumite opinii sau atitudini au un suport în populație, atunci când se pune problema drepturilor minorităților. De această dată, relația importantă este cea dintre majoritate și minoritate, și mai puțin dintre diferite grupuri minoritare, deoarece drepturile respective sunt solicitate grupului majoritar sau populației în întregul său.

Aprecierile populației majoritare privind necesitatea ca minoritățile să aibă drepturi care să le permită manifestarea propriei lor identități culturale au fost obținute printr-un pachet de întrebări specifice.

Ele au fost puse numai în legătură cu principalele patru grupuri etnice (minorități) respectiv maghiarii, românii, germanii și ucrainenii, acceptând că, dacă există anumite tendințe în răspunsuri, acestea ar putea fi extrapolate și altor grupuri etnice, unele mai puțin cunoscute de către marea masă a populației.

Datele sunt prezentate comparativ cu cele 4 grupuri etnice pentru fiecare drept în parte.

La întrebarea privind necesitatea ca cele 4 grupuri etnice să aibă propria biserică, răspunsurile sunt, pe ansamblu, favorabile.

Astfel, ponderile românilor care sunt de acord cu acest drept sunt de 89% în cazul germanilor, 84% în cazul maghiarilor, 72% în cazul ucrainenilor și 49% în cazul romilor.

Ponderea celor care nu sunt de acord cu astfel de necesitate este semnificativă numai în ceea ce-i privește pe romi (40%), situație datorată poate și faptului că românii frecventează, de regulă, bisericile românești.

În ceea ce privește dreptul minorităților de a avea propria școală (în limba maternă) răspunsurile sunt, pe ansamblu, favorabile, ponderile românilor care nu sunt de acord cu o astfel de necesitate ridicându-se totuși la 29% în cazul maghiarilor, 23% în cazul germanilor, 32% când se raportează la ucrainenii și 47% (ceva mai mult decât cei favorabili) atunci când este vorba de romi. Situația existentă în prezent, când românii frecventează școlile românești, limba proprie fiind puțin vorbită și scrisă, ar putea să fie din nou o explicație a reținerii populației majoritare în ceea ce privește o astfel de necesitate. Desigur că, în explicația acestei situații, nu se poate face abstracție de atitudinea generală, de obicei nefavorabilă stilului de viață al romilor așa cum am arătat când am prezentat spațiul de conviețuire etnică.

Aprecieri foarte favorabile apar în ceea ce privește recunoașterea de către populație a necesității ca minoritățile etnice să aibă propriile organizații culturale. Ponderile celor care nu sunt de acord cu o astfel de necesitate sunt doar de circa 8% în cazul maghiarilor, germanilor și ucrainenilor și de 20% în cazul romilor.

În ceea ce privește presa, populația românească manifestă aceeași atitudine favorabilă minorităților, majoritatea, fiind de acord cu necesitatea unei presei proprii pentru fiecare minoritate, inclusiv romi. Dezacordurile cu o astfel de necesitate nu depășesc 1/5 din populație, cu excepția romilor unde, împotriva unei astfel de necesități sunt 37% dintre subiecți.

Și în ceea ce privește dreptul minorităților de a avea *proprii reprezentanți* în organele alese, românii au o atitudine pozitivă. Astfel, ponderile celor care nu consideră că minoritățile ar trebui să aibă acest drept sunt sub 20% în cazul maghiarilor, germanilor și ucrainenilor (16%, 14% și respectiv 19%) iar în cazul romilor de 33%.

O situație diferită față de drepturile amintite anterior o prezintă aprecierile privind dreptul minorităților etnice de a avea *partide politice proprii* și de a avea *limba maternă recunoscută ca limbă oficială*.

În ceea ce privește aprecierea necesității ca minoritățile etnice să aibă partide politice, în populația românească se manifestă două tendințe opuse, aproape la fel de puternice, cu diferențe de la un grup la altul.

Astfel, în cazul germanilor și maghiarilor apare ușor dominantă tendința pozitivă, pentru germani 44,6% favorabil, 42,2% nefavorabil iar pentru maghiari 44,2% favorabil, 44% nefavorabil (diferența până la 100% fiind nonrăspunsuri sau nu știu).

În cazul ucrainenilor și romilor apare dominantă tendința nefavorabilă, împotriva acestei necesități fiind 46% la ucrainieni și 54% la romi.

Dreptul ca limbile materne, ale minorităților etnice, să devină limbi oficiale, este singurul care primește, atât pe ansamblu cât și în cazul fiecărui grup etnic în parte, un răspuns nefavorabil în proporție de peste 75%. Datele sunt în concordanță și cu aprecierea populației privind dreptul minorităților (luate în ansamblu) de a folosi limba maternă în administrația locală și în justiție, din răspunsurile obținute rezultând că 78% nu consideră necesar acest lucru. Explicația posibilă nu poate fi oferită în afara situației reale existente, când limba oficială, legală (prevăzută în constituție) și reală (vorbită practic, de toată lumea) este româna. Răspunsurile la o astfel de întrebare, în condițiile în care minoritățile însele, cu excepția unuia, nu solicită un astfel de „drept”, atestă că echipa de cercetare a căzut în capcana celor care caută în realitate probleme inventate în mintea lor.

Aprecierea necesității drepturilor amintite pentru minoritățile etnice prezintă anumite diferențieri semnificative pe regiuni, și mai puțin pe categorii socio-profesionale. Astfel, atitudini favorabile privind dreptul minorităților etnice de a avea biserică și școală proprie apar cu ponderi mari (peste 90% în ceea ce privește biserica) în regiunile Transilvania, Crișana-Maramureș și orașul București, fapt ce confirmă rezultatele anterioare care arătau o atitudine mai favorabilă față de populația maghiară și minorități pe ansamblu, în aceste regiuni. În general, atitudinea este mai favorabilă în ceea ce privește drepturile maghiarilor în regiunile amintite decât în altele. Orașul București se asociază acestor răspunsuri, populația sa exprimând opinii mai favorabile decât în alte regiuni.

Răspunsurile obținute la astfel de întrebări prezintă aceeași tendință și în cazul germanilor, respectiv atitudini mai favorabile se obțin tot în zonele în care aceștia trăiesc, deși în toate zonele se manifestă o opinie pozitivă puternic semnificativă.

În ceea ce privește atitudinea nefavorabilă privind necesitatea recunoașterii limbii materne ca limbă oficială în stat, diferențierea regională nu mai este semnificativă, atitudinea de acceptare apărând în proporții mici, sub 20% în toate regiunile. Este adevărat însă că posibilității de a utiliza limba maternă în administrație și justiție i se acordă o acceptare mai mare în Transilvania și Crișana-Maramureș, dar nu peste 30% din populație.

Aprecierea necesității drepturilor amintite pentru grupurile etnice de ucrainieni și romi prezintă o diferențiere regională mai redusă. Orașul București este zona care oferă cea mai mare deschidere, comparativ cu regiunile istorice, pentru drepturile romilor și ucrainenilor, cu excepția „dreptului” care privește recunoașterea limbii materne ca limbă oficială în stat.

3. Conflicte etnice și conflicte sociale

În general, conflictele etnice sunt explicate din perspectiva teoriilor conflictelor. Perspectiva conflictuală în sociologie pune accentul pe procesele sociale de tensiune, competiție și schimbare, care creează „conflicte sociale”. Conceptul de „conflict social” este definit în sociologie (Coser L., 1964) drept „o luptă pentru valori, status, putere și resurse, în care scopul oponentilor este să-și neutralizeze, lovească sau elimine rivalii”¹.

Teoreticienii conflictului presupun că societățile sunt în continuă schimbare, iar starea conflictuală include tensiunea, ostilitatea, competiția și dezacordul (deci nu presupune cu necesitate violența) în raport cu valorile și obiectele promovate de societate. Se admite astfel că stările conflictuale pot avea atât efecte negative cât și pozitive (ca surse de schimbare în bine). Cauza conflictelor sociale se găsește în principal în competiția pentru obținerea și controlul unor resurse (întotdeauna limitate) precum puterea, bogăția și prestigiul.

În ce măsură conflictele etnice, atunci când acestea se manifestă, pot fi incluse în categoria conflictelor sociale? Ipoteza noastră a fost că, în măsura în care cauzele conflictelor sunt de natură socială și nu pur etnică, „conflictele etnice” sunt conflicte sociale, fiind guvernate de aceleași legi. Dacă însă cauza conflictelor se bazează pe relațiile interetnice, în special pe tensiunea dintre grupurile etnice majoritare și cele minoritare, atunci avem de-a face cu conflicte etnice specifice. Inexistența conflictelor etnice nu înseamnă însă automat asimilarea grupurilor etnice, ci mai degrabă existența lor pluralistă. Tot așa, manifestarea unor conflicte care cuprind populații din grupuri etnice diferite nu trebuie încadrată automat în categoria conflictelor etnice, ci în aceea a conflictelor sociale (dacă ele au o cauzalitate socială). Existența unor astfel de conflicte etnice în diferite țări a atras atenția sociologiei, studiul acestora și al relațiilor interetnice concentrându-se mai întâi pe problematica asimilării și pluralismului social, apoi pe evaluarea atitudinilor nefavorabile sau ostile și mai recent, pe explicația macrosociologică în care accentul este pus pe dinamica schimbărilor sociale și efectele acestora asupra relațiilor etnice. Sunt analizate, din această ultimă perspectivă, așa cum arată sociologul american William J. Wilson (1981): **a.** efectele sistemelor politice și economice asupra grupurilor și relațiilor politice și economice și **b.** implicațiile evoluției istorice a formării și interacțiunii grupurilor etnice în societățile respective.

¹ Lewis A. Coser, *The functions of Social Conflict*, The free Press of Glencoe, 1964, p. 8.

Relațiile și afiliațiile grupurilor etnice sunt văzute ca rezultat al unor factori obiectivi și subiectivi, locali și internaționali².

Desigur, prima problemă în evaluarea conflictelor etnice este legată de determinarea existenței (ponderii) acestora în societate. Prin urmare, prima întrebare pe care ne-am pus-o din această perspectivă a fost: *există conflicte etnice în România?*

Rezultatele cercetării noastre sunt categorice în acest sens. La întrebarea „*În ultimele 12 luni, în localitatea dvs. au existat tensiuni/conflicte între persoane aparținând unor grupuri etnice diferite?*” rezultatele (evaluate pe un eșantion național) sunt următoarele: Da 7%, Nu 88%, nonrăspuns 5%.

Așadar, 88% apreciază că nu au existat, timp de 12 luni, tensiuni sau conflicte între persoane din etnii diferite și numai 7% dau un răspuns pozitiv (în cei 7% din eșantion sunt incluși subiecți aparținând tuturor categoriilor etnice). Prin urmare, nu putem vorbi în nici un caz despre o percepție în masă (socială sau etnică) a confruntărilor etnice (care pot degenera într-un „război al etnocentrismelor”). Pe de altă parte, dacă luăm în considerare faptul că numărul localităților cu structură etnică mixtă este destul de redus (majoritatea localităților României sunt practic așezări compuse din români) atunci proporția celor 7% care apreciază că în așezările lor au avut loc în ultimul an conflicte etnice poate fi totuși luată în considerare. La nivel de ansamblu, opinia publică are puține informații despre conflictele etnice. Spre exemplu, în mass-media din ultimii doi ani, au fost făcute publice unele conflicte dintre romi și români din 3—4 așezări (sate), oferindu-se, o anumită cazuistică, fără a fi explicată științific natura unor astfel de conflicte.

Cauzele conflictelor

Ținând seama de percepția conflictelor și de discuțiile care se poartă asupra acestui subiect, a fost logic să ne întrebăm: *care este cauzalitatea reală a conflictelor acuzate de cei 7%?* Aceasta a fost căutată pe temeiul cunoașterii motivelor care au declanșat conflicte și/sau tensiuni interetnice în intervalul de 12 luni.

Observăm că 51% dintre cei care au acuzat conflicte (în proporție de 7% din total) le atribuie unor „motivații” destul de diverse. Nici unul nu indică drept cauză a conflictului „nerespectarea drepturilor minorităților” (deși aceasta este precizată ca variantă de răspuns în chestionar).

Prin urmare, la baza unor tensiuni și conflicte interetnice se află cauze psihosociale (care țin, deci, de microscopia grupului social) sau cauze macrosociale (care țin de macroscopia societății), precum: aspecte legate de proprietate, de muncă etc. și nu cauze etnologice.

Încercarea unora de a da o explicație etnologică conflictelor din Transilvania (în martie 1990 a existat la Tg. Mureș un conflict violent între români și maghiari) sau violentele ciocniri cu membri ai romilor în anumite localități (Kogălniceanu, Bolintin, Ogrezeni și în sept. 1993 Hădăreni) nu primește confirmarea datelor cercetării. Nu putem vorbi, deci, despre o bază socială de masă (și cu atât mai puțin despre o bază etnoromânească) a etnocentrismelor.

² William Julius Wilson, *Shifts in the Analysis of Race and Ethnic Relations* in J. F. Short (ed.), *The State of Sociology*, Sage Publications, Beverly Hills, London, 1981.

Din datele reproduse în tabelul de mai jos reținem că 51% dintre subiecți apreciază că relațiile interpersonale constituie sursele acestor tensiuni/conflicte.

Motivația conflictelor interetnice pentru cei care le-au apreciat existența acestora în ultimele 12 luni

Motivul tensiunilor/conflictelor	Frecvența (%)
— nerespectarea drepturilor omului	4
— politice	5
— interpersonale	51
— nerespectarea drepturilor minorităților	—
— munca	2
— proprietate	2
— nu știu	4
— alte motive	28
— nu e cazul	4

Datele prezentate confirmă ipoteza noastră că aceste conflicte interetnice sunt de fapt simple conflicte sociale, ele derivând dintr-o cauzalitate socială și nu dintr-una etnică. Mai mult chiar, unele dintre aceste „conflicte” pot fi încadrate în categoria „conflictelor nerealiste” care, spre deosebire de cele „realiste”, datorate unor frustrări în relațiile cu alte grupuri, apar dintr-o „eliberare tensională” sau descătușare de agresivitate specifică în general personalităților etnocentrice (Coser, 1964).

De exemplu, conflictele dintre români și romi, dintre maghiari și romi sau dintre români, maghiari pe de o parte și romi pe de altă parte nu pot fi explicate în afara contextului în care ele apar. Este vorba în primul rând de accentuarea fenomenului de nerespectare și neaplicare a legii după 1989. Lipsa de fermitate în impunerea legii după Revoluție a facilitat atât comportamentul agresiv al unor categorii de romi, soldat adesea cu crime, cât și reacția violentă a comunităților de români și maghiari care suportau respectivele agresivități. Nici unul dintre conflicte nu a avut la bază rațiuni pur etnice, ci toate au fost generate de comportamente antisociale produse de unii romi, în special în așezările în care aceștia trăiesc grupați. Acolo unde însă se ajunge la conflicte violente între comunități de romi și neromi, conflictele sociale interpersonale se pot transforma prin „instituționalizarea” lor în conflicte etnice, conducând la încercarea de excludere a romilor din comunitatea respectivă.

Situația este relativ diferită de la o regiune la alta în ceea ce privește cauzele reale ale acestor conflicte dar datele nu infirmă tendința de ansamblu în ceea ce privește cauzalitatea lor socială.

4. Etnoscopia conflictelor pe regiuni

Metoda etnoscopiei se dovedește utilă și pentru a „fotografia” distribuția regională (pe provincii) a conflictelor interetnice (așa cum am făcut-o și la scară națională). Și în acest caz, tensiunea sau conflictul interetnic sunt „indicatori” ai conviețuirii unui teritoriu.

Spațiul de conlocuire regională este un continuum spațio-temporal, a cărui unitate se dovedește a fi mai puternică decât evenimentele tensiunii dintre etniile conlocuitoare. Forma teritorializată a conflictului interetnic este segregarea spațială. *Factorul etnic* acționează în cadrul teritoriilor conlocuite, fie ca un factor de tensiune și conflict interetnic, fie ca un factor de complementaritate. Concepțiile segregacioniste propun, drept soluție la conflictele interetnice, *autonomia regională*. Constatarea noastră este că nici una dintre *regiunile de locuire comună* (mixtă) nu atinge indici de tensiune și conflict atât de înalți încât să justifice o *politică de autonomie* sau de autodeterminare a locuirii etnice. Conflictele moderate — se consideră în literatura de specialitate — sunt cele care permit conviețuirea și democrațiile de asociere (Olanda, Elveția) și nu cele acute. Cu atât mai mult, dacă tensiunile etnice nu sunt foarte pronunțate, politicile de autonomie pot deveni o sursă de tensiune și conflict interetnic, pot crea deci conflicte cu bază etnică și astfel confirmă, prin „efect pervers” (Boudon) ipotezele etnomorfologice. De altfel, așa cum arată profesorul american G. L. Horowitz, un specialist cunoscut în sociologia relațiilor etnice, „unul dintre motivele pentru care oamenii aleg secesiunea îl constituie faptul că scopurile lor politice și etnice prevalează asupra avantajelor economice pe care le au de la statul unitar, respectiv”... „faptul că interesele elitelor acestor grupuri sunt legate de obținerea independenței. Deoarece în loc să fii un lider politic al unei minorități într-o societate mai largă eterogenă, e mai bine să fii în centrul problemelor unui stat independent”. De altfel, în aproape o jumătate de secol, un singur stat s-a creat prin mișcare secesionistă de natură etnică, și anume Bangladeshul, dar și acesta s-a produs cu sprijinul forței armate indiene³. Dar să examinăm *etnoscopic* perceperea existenței *conflictelor etnice* în cadrul conlocuirii regionale, adică pe regiuni istorice („provincii”).

Etnoscopia regională ne arată că regiunea cu maximă percepție a tensiunii etnice este Dobrogea (16% dintre „dobrogeni” consideră că există tensiuni și conflicte interetnice în această regiune). Se pare că ostilitățile cu romii din localitatea Kogălniceanu au influențat această opinie. Să nu uităm însă că explicarea pe care populația o dă acestor conflicte nu este una etnologică ci sociologică. Inseși conflictele cu romii, respectiv reacția, violență uneori, a comunităților de români și maghiari, se datorează unor cazuri de furt, violență și crime provocate de grupuri de romi, care terorizează de multe ori populația locală. Deci nu unor rațiuni etnice (vezi și „Studiu de caz. Romii...”). Cât privește Transilvania, doar 9% dintre locuitorii acestui teritoriu percep existența unor conflicte (tensiuni) interetnice (însă nici aici nu se poate vorbi despre conflicte cu *bază etnică* ci tot cu *bază socială*). Rata medie neponderată a conflictelor în cadru regional (cele 8 provincii) este:

$$16 + 9 + 6 + 5 + 5 + 8 + 9 + 0 = 7,2\%$$

ceea ce reproduce — cu o mică aproximare, rata evaluată în cadrul eșantionului național.

³ Donald Horowitz, *Consecința conflictului etnic și a autodeterminării după războiul rece: ostilitatea*. Fundația culturală română, București, 1992.

Prin urmare, Transilvania, Oltenia, și București sunt provincii în care se reproduce *rata medie* a conflictelor percepute, Dobrogea se situează la pragul maxim (16%), iar Muntenia, Moldova, Crișana și Banatul la pragul de jos al scării. *Baza conflictelor*, însă, este, și pe provincii, una *socială*, astfel încât explicația conflictelor ne cere să completăm studiul de etnoscopie cu cel de socioscopie. *Microscopia socială* care caută cauza conflictelor în relațiile interpersonale, ne arată că incidența cea mai mare a conflictelor, cu sursă în relațiile interpersonale, este în București și Oltenia (23% și 20% din totalul celor care indică acest motiv).

Observăm că: Transilvania, Banatul și Dobrogea sunt provinciile cu cea mai mare *toleranță etnică interpersonală*; doar 3% dintre transilvăneni apreciază că la baza conflictelor etnice se află *probleme interpersonale*, pentru ca 7% dintre dobrogeni (și nici un bănățean) să explice conflictele interetnice pe temeiul relațiilor interpersonale. Prin urmare, combinând *eterogenitatea etnică cu toleranța etnică*, putem verifica, la un alt palier, ipoteza etnoscopiei. Conform acestei ipoteze ar trebui ca în provinciile cu eterogenitatea etnică cea mai înaltă să întâlnim și conflictele cele mai frecvente (rată înaltă a conflictelor) și intoleranța etnică cea mai ridicată. Iată însă cum se distribuie cei trei indicatori pe regiuni:

Regiuni (conlocuire regională)	Eterogenitate etnică	Conflicte interetnice*	Toleranță etnică (interpersonală) **
Transilvania	I (comparativ rid.)	II (9%)	III (3%)
Oltenia	III (comparativ sc.)	II (8%)	I (20%)
Muntenia	III	III (5%)	II (17%)
Moldova	III	III (5%)	II (13%)
Dobrogea	I	I (16%)	III (7%)
Crișana	II (comparativ mijl.)	II (6%)	II (17%)
București	III	II (9%)	I (23%)
Banat	I	III —	III —

* I — poziția cea mai înaltă pe scara conflictului

II — poziție mijlocie

III — poziție scăzută.

Observăm deci că *toleranța etnică* crește în provinciile cu cea mai înaltă eterogenitate etnică și scade în cele cu omogenitate mai mare (Oltenia, Muntenia, București), ceea ce infirmă ipoteza avansată de noi, respectiv că ar exista o corelație pozitivă între gradul de eterogenitate etnică și intoleranța etnică în relațiile interpersonale, în sensul că creșterea uneia ar antrena creșterea celeilalte. Aceste date atestă că există o distanță între imaginea creată despre conflictele interpersonale și realitate, mai ales în cazul românilor și maghiarilor din zonele în care aceștia conlocuiesc efectiv. Adesea discursul politic pare a fi primul care nu ține seama de realitățile etnice, lăsând impresia că „una se vorbește și alta se trăiește”. La momentul anchetei noastre, în „luptă” se aflau fantasmatele unora și altora dar nu grupurile etnice propriu-zise, conviețuirea lor desfășurându-se normal. În mod aparent curios, o atitudine mai puțin favorabilă maghiarilor a apărut în regiuni în care aceștia sunt practic inexistenți (Moldova, Dobrogea), ceea ce arată că

asemenea atitudinii despre grupuri etnice și conflicte etnice nu sunt generate de realitatea trăită.

Celelalte cauze, pe care populația le consideră a fi surse de conflict interetnic variază mai puțin în profil regional, exceptând problema proprietății, care este considerată de o importanță maximă deosebită de populația din regiunile Banat, Dobrogea, Moldova, Transilvania și a orașului București și minimă în cazul Munteniei.

Banatul este provincia în care întâlnim o pondere semnificativă a celor care acuză problemele de proprietate ca sursă de tensiuni interetnice: 29% dintre subiecții de aici atribuie conflictele interetnice problemelor de proprietate deși, pe de altă parte, bănățenii apreciază că în Banat, practic, nu există conflicte interetnice. Ei voiau a spune că dacă apar conflicte între *etnici*, acestea nu s-ar datora factorilor etnici, ci unor probleme sociale, cum ar fi cele de proprietate. Tot astfel, bucureștenii atribuie aceste conflicte problemelor de proprietate (în proporție de 18%). Dintre cei care acuză conflicte interetnice în Transilvania, 12% le atribuie problemelor de proprietate, 3% relațiilor (problemelor) interpersonale, un procent între 4 și 28% „muncii” și altor „cauze” și 0% „nerespectării drepturilor minorităților”.

În Dobrogea, 15% apreciază că la baza conflictelor interetnice este proprietatea și numai 7% indică problemele interpersonale (nici dobrogenii nu indică apartenența etnică drept *bază* a conflictului interetnic). Prin urmare, în provinciile cu oarecare *eterogenitate etnică* (Transilvania, Banat, Dobrogea), singurele în care s-ar putea vorbi despre conflicte interetnice (sub 7% totuși din total), baza conflictelor este percepută a fi *socială*, nu *etnică*. Faptul că etiologia conflictelor de *con-locuire* n-are o *bază etnică* (în populație), deconspiră o anumite ideologie etnocentristă care alimentează conflictele și războiul etnopsihologic. O astfel de ideologie poate fi atribuită unor tendințe și orientări ale anumitor cercuri (grupuri de presiune și de interese) regionale și metropolitane, care mizează pe conflictele etnice ca bază posibilă pentru eventualele schimbări geopolitice din zonă.